

Підлужна Г. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Компетентнісний підхід до розвитку читацької самостійності учнів 3–4 класів

Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти: зб. наук. праць (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції) / за ред. К. Я Климової. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – С. 112–116.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих та економічних завдань. Сприяти вирішенню таких завдань має *компетентнісний підхід* до навчання, який став одним із шляхів оновлення освіти, запроваджених Радою Європи для країн європейського простору. Компетентнісно зорієнтований зміст початкової освіти й вимоги до навчальних досягнень учнів визначено в Державному стандарті початкової загальної освіти та конкретизовано в навчальній програмі для 1–4 класів [2; 1].

У науковій літературі поняття "*підхід*" трактується двояко: з позиції об'єкта, що досліджується, і з точки зору загальної стратегії діяльності. Суть цього поняття розкривається через розуміння його як кута зору, сукупності принципів, які визначають ціль і зміст роботи, або як пізнавального засобу, методу, інструменту пізнання та способу перетворення дійсності [4; 46].

Щодо понять "*компетенція*" і "*компетентність*", то в сучасній науково-педагогічній та довідковій літературі подано багато визначень, які часто різняться між собою. Так, "Тлумачний словник сучасної української мови" за редакцією В. Бусела розглядає *компетенцію* як коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, у яких певна особа має знання, досвід. *Компетентність* за цим же джерелом – це певна сума знань в особи, яка

дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку [5; 568]. Інші автори вважають, що *компетентність* – це володіння людиною компетенцією, яка поєднується з її особистісним ставленням до предмета діяльності. Крім того, компетентність характеризується як "здібність особистості" (А. Новіков), "цілісний образ" (Н. Голованова), "особистісна якість чи сукупність особистісних якостей" (А. Хуторської) тощо.

На наш погляд, найбільш точними й вичерпними є наступні визначення цих понять: *"Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння та рефлексії, перетворюючись у компетентність. Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, уміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини"* [8; 49].

Саме на уроках літературного читання в цілому й позакласного читання зокрема формується *читацька компетентність*, що є особистісно-діяльнісним інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, які набуваються у процесі реалізації всіх змістових ліній предмета "Літературне читання". Під час навчання відбувається становлення й розвиток якостей дитини-читача, здатної до самостійної читацької, творчої діяльності; здійснюється її мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток; формуються морально-естетичні уявлення й поняття, збагачуються почуття, виховується любов до мистецтва слова [3; 71].

Аналіз концепції "Нової української школи" засвідчив, що нові освітні стандарти ґрунтуються на ряді ключових взаємопов'язаних компетентностей, для яких спільними є наступні вміння: уміння читати й розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно та письмово; уміння критично мислити; виявляти ініціативу, творити; уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати [2; 12]. Як бачимо,

зазначені компетентності передусім стосуються уроків літературного читання, у тому числі й позакласного, які сьогодні вимагають оновлення структури, змісту й методів формування читацької самостійності молодших школярів.

Нагадаємо, що позакласне читання – це складова частина навчального предмета, що має назву "Літературне читання". Мета уроків позакласного читання полягає у формуванні навичок читацької самостійності молодших школярів. *Читацька самостійність* – це особистісна якість, яка характеризується:

- а) наявністю в читача мотивів, що спонукають його звертатися до книжок;
- б) сформованістю знань, умінь і навичок, що дають йому можливість, звертаючись до книжок, ефективно реалізувати свої бажання у відповідності з особистою необхідністю. Об'єктивними *показниками* читацької самостійності є стійка необхідність і здатність читати книжки за усвідомленим вибором.

На основі розглянутих науково-методичних положень, що стосуються уроків позакласного читання в сучасній початковій школі, ми прийшли до висновку, що провідну роль у вирішенні проблеми розвитку читацької самостійності молодших школярів відіграють два компоненти: а) цілеспрямована підготовка вчителя до проведення уроків позакласного читання у світлі сучасних вимог; б) введення в структуру уроків позакласного читання системи компетентнісно спрямованих вправ.

Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів є добір ефективних методів і прийомів навчально-виховної діяльності. Зокрема, компетентнісно зорієнтовані уроки позакласного читання вимагають застосування таких методів, які передбачають активну діяльність учнів. До них належать: *продуктивні* (вивчений мовний матеріал застосовується в мовленнєвій практиці); *евристичні* або *частково-пошукові* (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань); *проблемні* (учні усвідомлюють проблему й знаходять шляхи її вирішення). Як засвідчив аналіз науково-методичної літератури та передовий педагогічний досвід, вимогам

компетентнісно зорієнтованого навчання найбільшою мірою відповідають *інтерактивні методи* [6, 7, 9].

Однією з важливих вимог до сучасних уроків позакласного читання є розвиток творчої діяльності школярів. Для розвитку креативності дуже важливою є здатність до співпраці, вміння формулювати свою думку, перейматися думкою чи пропозицією інших, аргументувати свої та чужі ідеї. Цьому передусім сприяють *інтерактивні види діяльності, гра*. На уроках необхідно подбати про *стимулювання дитячої фантазії* та створити такі умови, щоб кожен міг висловитись: скласти свою казку, загадку, свій вірш, створити власні образи. Важливо також пам'ятати, що основу креативності складає *взаємодія інтересу й радості*, тому в ході творчої діяльності так важливо створювати для дитини позитивне емоційне тло.

Добираючи вправи для уроків позакласного читання, необхідно передбачити роботу над словом (лексичні вправи), реченням (граматичні вправи), текстом (текстотворчі вправи). При цьому необхідно застосувати *системний підхід*, який полягає в тому, що вправи мають розташовуватись у певній послідовності, на основі принципу наступності й становити собою цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів. Крім того, вправи мають бути *компетентнісно спрямованими*, тобто передбачати розвиток у школярів таких особистісних якостей, які б допомогли їм самореалізуватись у майбутньому дорослому житті.

Нижче наводимо окремі приклади навчально-методичних матеріалів для використання на уроках позакласного читання.

Тема "Похвала книгам!"

"Побажання"

(інтерактивна вправа для початку уроку)

Діти стають у коло й по черзі висловлюють один одному побажання, що стосуються майбутнього заняття.

"Мозковий штурм" із використанням конвертів

Кожному учневі видається конверт, зверху на якому записане незакінчене речення: "Моя основна проблема з читанням книжок полягає в тому, що ...". Школярам пропонується закінчити речення на конверті коротким чітким описом проблеми й передати його сусідові справа. Той читає опис проблеми на конверті, бере картку, що лежить на столі (розміром приблизно 7 см x 10 см), пише на ній можливий шлях розв'язання проблеми. Картка вкладається в конверт і передається сусідові праворуч. Він у свою чергу знайомиться з проблемою, зазначеною на конверті, записує пораду на картці й також передає конверт своєму сусідові справа. Після того, як конверти здійснять повне коло, учні знайомляться із запропонованими ідеями. За бажанням школярі можуть поділитися ідеями з однокласниками.

Дискусія "Для чого потрібно читати книги?"

Проведення дискусії необхідно починати з постановки конкретного дискусійного запитання. Не варто ставити запитання на з'ясування, хто правий, а хто – ні в тій чи іншій ситуації. Усі висловлювання учнів мають право на існування, але повинні бути в руслі обговорюваної теми. У 3-4 класах до активного словникового запасу дітей вводяться фрази, що часто вживаються в ході дискусій: "Я готовий із цим погодитися"; "Мені близькі ці думки..."; "Я поділяю (підтримую) точку зору (думку)..."; "Я теж хотів це (про це) сказати"; "Моя точка зору (моя думка, моя позиція) повністю збігається ..."; "Я думаю навпаки ..."; "Я дозволю собі не погодитися з тобою ..."; "Мені хотілося б висловити свою незгоду ..."; "Я дотримуюсь іншої думки ..."; "Я з вами частково згоден ...". На початковому етапі проведення дискусій доцільно запропонувати дітям користування картками-опорами, де записані вищезазначені фрази.

"Кейс-метод" (метод випадків і ситуацій)

Діти розподіляються на групи по 4–6 осіб, кожна з яких одержує в конверті завдання (запитання) проблемного характеру, яке потрібно вирішити за певний проміжок часу в ході спільної діяльності. Завдання має бути пов'язане з темою уроку, може передбачати як усну, так і письмову

роботу. У кінці спікери груп представляють результати своєї діяльності, після чого підводяться підсумки роботи школярів. Запропонована нами тема уроку позакласного читання "Похвала книгам!" може передбачати запитання на зразок: "Як швидко знайти необхідну книжку в бібліотеці?", "Як правильно "полікувати" пошкоджену книжку?" тощо. Завдання можуть бути як однаковими для всіх груп, так і різними.

"Мій настрій"

(інтерактивна вправа для завершення уроку)

Діти в увяний мікрофон говорять про свій настрій у кінці заняття.

Загалом компетентнісний підхід до розвитку читацької самостійності молодших школярів полягає в навчанні дітей цікаво й змістовно проводити дозвілля з книгою. Позакласне читання має бути організоване так, щоб дитина не розгубилася в книжковому колі, щоб до її рук потрапляли найнеобхідніші книжки, а спілкування з ними стало звичним, корисним і, що дуже важливо, приємним заняттям.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/](http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/)
2. Концепція нової української школи / за заг. ред. М. Грищенко. – К. : Основа, 2016. – 31 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К. : Вид. дім "Освіта", 2016. – С.71–97.
4. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект / Т. Байбара // Почат. шк. – 2010. – № 8. – С. 46–50.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел.– К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
6. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. І. Дівакова. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 180 с.

7. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі / А. Карасик // Почат. освіта. – 2005. – № 7. – С. 2–5.